

8. Analgetika (1)

Bolest

- a) **fyziologická bolest (nocicepce)** nepříjemný až nesnesitelný subjektivní smyslový pocit vyvolaný nejčastěji poraněním nebo chorobným procesem
  - b) **neuralgie (neuropatická bolest)** důsledek poranění či choroby nervové tkáně
  - c) **emoční odezva** - bez jakéhokoliv stimulu
- ad a) a b): **významný varovný signál** - signalizuje nebezpečí poškození organismu.

Mechanismus vzniku bolesti

- Nociceptory** (receptory bolesti - volná zakončení specializovaných neuronů) reagují na:
- mechanická, termická i chemická podráždění
  - tkáňové působky uvolňované ve tkáních postižených zánětem – eikosanoidy (především prostaglandiny), histamin, serotonin a kininy. Vzniklý signál mozek interpretuje jako bolest.

Analgetika

látky snižující či potlačující pocit bolesti bez ovlivnění smyslového vnímání a vědomí.

- a) **nenarkotická analgetika (antipyretika a nesteroidní protizánětlivé látky)** - inhibitory cyklooxygenasy (COX)
- b) **narkotická analgetika** (synonyma: **anodyna, opioidní či silná analgetika**)

8. Analgetika (2)

Nenarkotická analgetika

analgetický, antipyretický a protizánětlivý (antiflogistický) účinek

Přestože mají všechna tato léčiva podobný mechanismus působení, u některých vystupují více do popředí antipyretické vlastnosti (analgetika-antipyretika) a u jiných naopak účinky protizánětlivé (nesteroidní protizánětlivé látky).

Z hlediska chemické struktury lze nenarkotická analgetika rozdělit na

deriváty anilinu

deriváty kyseliny salicylové

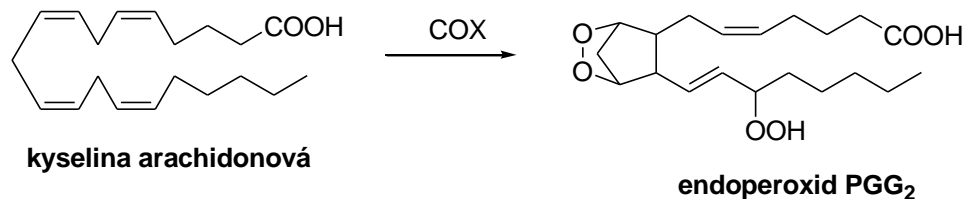
deriváty kyseliny anthranilové

deriváty 2-arylalkanových kyselin

tzv. **kyselé enol-deriváty**, mezi které patří různé typy enolizujících oxoheterocyklických sloučenin (deriváty pyrazolonu a pyrazolidindionu či novější oxikamy) a další.

Mechanismus účinku

Inhibice **cyklooxygenasy** (COX), enzymu katalyzujícího první stupeň přeměny kyseliny arachidonové v prostaglandiny (PG), které jsou významnými mediátory vzniku zánětlivé reakce.

8. Analgetika (3)

Cyklooxygenasa

a) COX-1

trvale přítomná aktivní forma vedoucí k syntéze PG udržujících normální tělesné funkce (mj. PG s gastrocytoprotektivními účinky).

b) COX-2

inducibilní isoenzym exprimující na základě vnějších podnětů (poranění apod.); je odpovědný za vznik zánětů.

c) COX-3

isoforma objevená v r. 2002, vyskytující se v CNS a v srdci. Tato isoforma byla objevena při výzkumu zaměřeném na vysvětlení mechanismu účinku paracetamolu.

Neselektivní inhibitory COX

Většina dosud používaných nenarkotických analgetik a protizánětlivých látek. Důsledek: možné vedlejší účinky (např. poškození GIT při dlouhodobém používání).

Preferenční inhibitory COX-2

Inhibují více COX-2 než COX-1 (např. meloxicam, nimesulid)

Selektivní inhibitory COX-2

Perspektivní nenarkotická analgetika a protizánětlivé látky inhibující prakticky výhradně COX-2. Vykazují vysoký protizánětlivý účinek s minimálními vedlejšími účinky na GIT.

U řady dosud připravených selektivních inhibitorů COX-2 (tzv. coxibů) se však při používání vyskytly problémy s kardiovaskulárním systémem.

8. Analgetika (4)

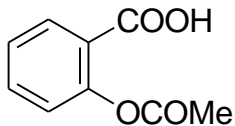
Příklady struktur nenarkotických analgetik

Syntézy uváděných látek a podrobnější informace lze nalézt:

F. Hampl, S. Rádl, J. Paleček: *Farmakochemie*. VŠCHT Praha, 2007.

Generické názvy jsou uvedeny malými písmeny a tučně. Názvy nejfrekventovanějších léčivých přípravků obsahujících dané léčivo jsou uvedeny velkými písmeny.

a) Salicyláty

kyselina acetylsalicylová

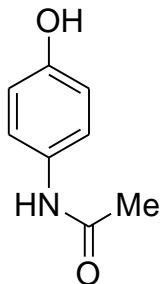
ACYLPYRIN, ASPIRIN

Analgetikum a antipyretikum. Jako protizánětlivá látka se již nepoužívá pro vedlejší účinky na GIT. U dětí do 12 let riziko Reyeova syndromu.

Směs s uhličitanem vápenatým – ANOPYRIN

Hlinitá sůl - **aloxipirin** (SUPERPYRIN)

b) Anilidy

paracetamol

PARALEN, PANADOL

Analgetikum a antipyretikum s nízkou toxicitou.

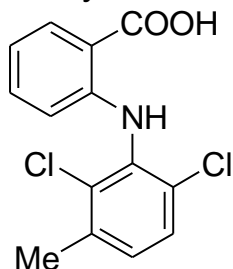
Nemá protizánětlivé účinky. Pravděpodobný mechanismus účinku: inhibice COX-3

8. Analgetika (5)

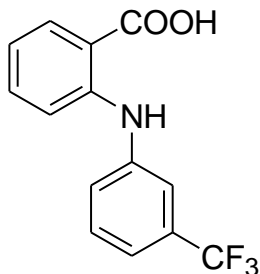
c) Fenamáty (deriváty kyseliny anthranilové)

Protizánětlivé látky. Vzhledem k jejich vedlejším účinkům na GIT se nejčastěji používají ve formě mastí či gelů pro lokální topické aplikace.

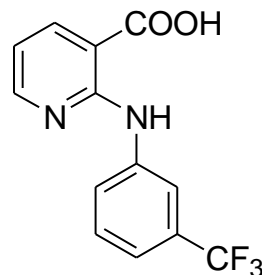
Příklady:

kys. meklofenamová
MECLOMEN

kys. flufenamová
ANSATIN, MERALEN

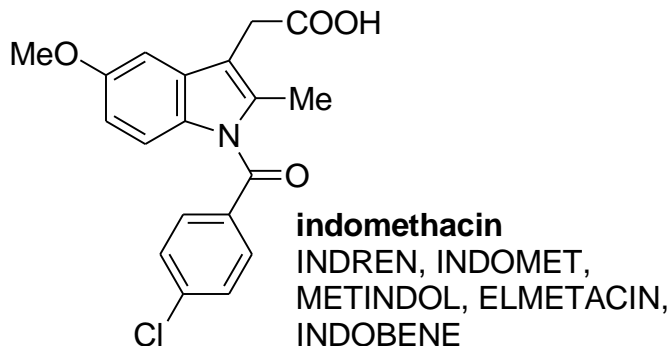
kys. niflumová
FLUNIR, NIFLURIL

Přestože je kyselina niflumová ve skutečnosti derivátem kyseliny nikotinové, řadí se k fenamátům.

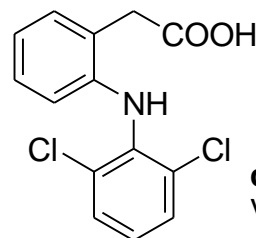
d) Aryloctové kyseliny

Vysoce účinné protizánětlivé látky. Poškozují však bohužel GIT. Proto se v současnosti nejčastěji používají ve formě mastí či gelů pro lokální topické aplikace.

Příklady:

indomethacin
INDREN, INDOMET,
METINDOL, ELMETACIN,
INDOBENE

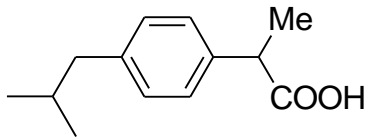

diklofenak
VOLTAREN, DOLMINA

8. Analgetika (6)

e) Arylpropanové kyseliny

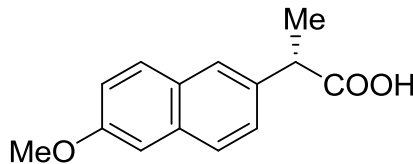
Velmi účinná analgetika a protizánětlivé látky s relativně nízkými vedlejšími účinky na GIT. Nejznámější a nejrozšířenější z nich je **ibuprofen**, který patří ke „stálícím“ na farmaceutickém trhu již od 60. let 20. stol.

ibuprofen

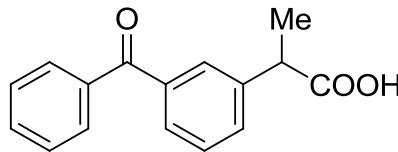
BRUFEN, BRUFALGIN, DOLGIT, IBALGIN, NUROFEN

Další příklady:

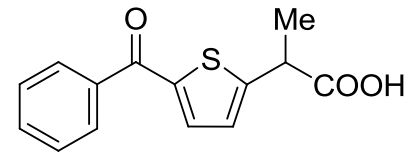
naproxen

NAPROSYN, NAXEN

ketoprofen

KETOFEN, MEPROFEN

kyselina tiaprofenová

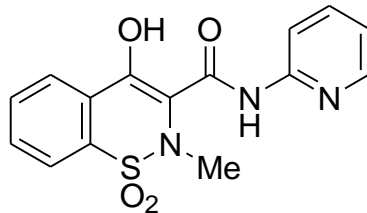
SARGAM, SURGAM

8. Analgetika (7)

f) Oxikamy

Poměrně nová skupina NSAID, zavedená do klinické praxe koncem 70. let (piroxicam - r. 1979). Vysoká účinnost a dlouhý poločas setrvání v krevní plazmě - léčiva typu *one pill a day*.

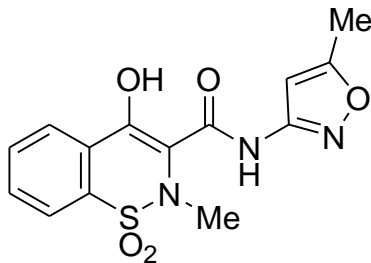
Nejznámější:

piroxicam

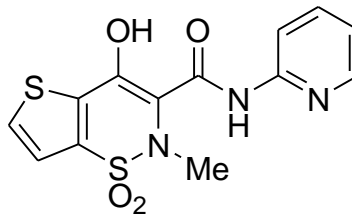
ARTHREMIN, FELDEN, REUMADOR

Další příklady:

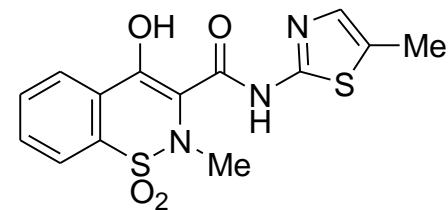
isoxicam

MOXIKAM

tenoxicam

DOLMEN, MOBIFLEX

meloxicam

MOBIC, RECOXA

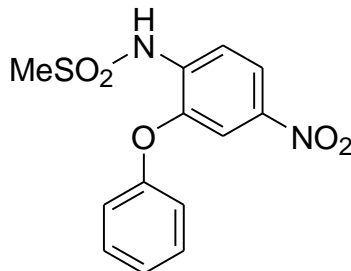
Preferenční inhibitor COX-2

8. Analgetika (8)

g) Inhibitory COX-2

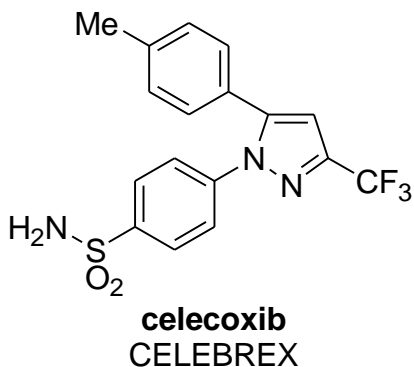
Poslední generace protizánětlivých látek s účinkem lokalizovaným pouze v místě zánětu.

Preferenční inhibitory COX-2

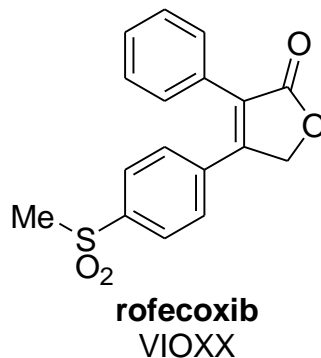

nimesulid
ALGOLIDE, FOLID,
MESULID, NIMESIL

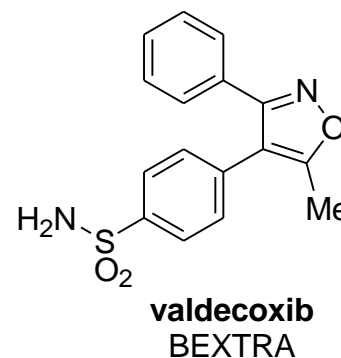
Selektivní inhibitory COX-2

celecoxib
CELEBREX

rofecoxib
VIOXX

valdecoxib
BEXTRA

Přes značné úspěchy na trhu byly rofecoxib a valdecoxib v r. 2004 staženy z trhu po řadě úmrtí spojených s jejich užíváním (problémy s kardiovaskulárním systémem).

8. Analgetika (9)

Narkotická analgetika (opioidní analgetika, anodyna)

Agonisté opioidních receptorů v centrálním nervovém systému (CNS), jejichž přirozenými ligandy jsou **endorfiny**. Tyto látky zvyšují práh pro vnímání bolesti. Jejich působení je však selektivní a neovlivňují vnímání ostatních podnětů (dotyku, tlaku, teploty).

Nejstarší a nejznámější anodyna: přírodní morfinany izolované z **opia**.

Nevýhody:

Platí pro všechna narkotická analgetika, tj. přírodní, polosyntetická i zcela syntetická:

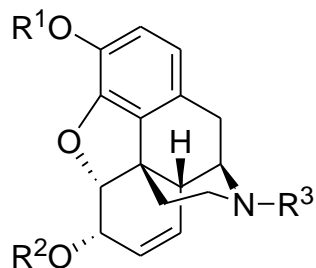
- vznik tolerance vůči jejich účinkům a možnost vzniku závislosti na těchto látkách
- nebezpečí abusu (zneužívání)
- řada vedlejších účinků: ospalost, nauzea (nevolnost), zácpa, útlum (deprese) dýchání, který může vést až ke smrti

Použití:

- tlumení silných bolestí např. po některých operacích nebo v terminálních stádiích nádorových onemocnění
- některá anodyna potlačují významně kašlací reflex => použití jako antitusika (např. kodein, ethylmorfin, folkodin)
- potlačení motility střev => použití jako antidiaroeika (potlačení průjmů)

8. Analgetika (10)

Morfin a příklady jeho derivátů

	R ¹	R ²	R ³
morfin	H	H	Me
kodein	Me	H	Me
ethylmorfin	Et	H	Me
diamorfin (heroin)	Ac	Ac	Me
nalorfin	H	H	CH ₂ =CH—CH ₂ —

Vliv substituce na biologickou aktivitu derivátů morfinu

Alkylace fenolického hydroxylu

Mírné snížení analgetické aktivity, zvýšení antitusického účinku (kodein, ethylmorfin).

Acylace fenolického a allylového hydroxylu

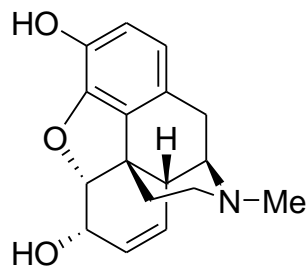
Zvýšení analgetické účinnosti, ale i toxicity v důsledku zvýšení lipofility a snazší pronikání do CNS (diamorfin).

Náhrada Me na piperidinovém dusíku za vyšší alkyl

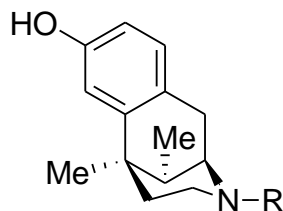
Změna agonistického účinku v antagonistický (nalorfin).

8. Analgetika (11)

Další příklady anodyn

morfin

benzomorfaný

metazocin

fenazocin

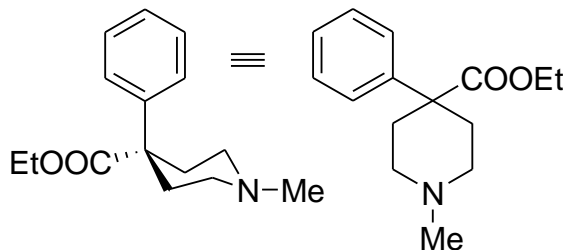
pentazocin

R

Me

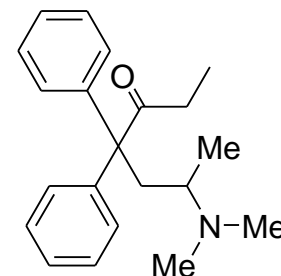
CH₂CH₂Ph

CH₂CH=C(CH₃)₃

pethidin

DOLSIN, DEMEROL

methadon

DEPRIDOL, KETALGIN, MECODIN

Použití:

substituční léčba závislosti na opiátech

„Zjednodušování“ struktury morfinu

Všechny uvedené látky vykazují vlastnosti anodyn. Na základě této zkušenosti lze zobecnit strukturu farmakoforu narkotických analgetik:

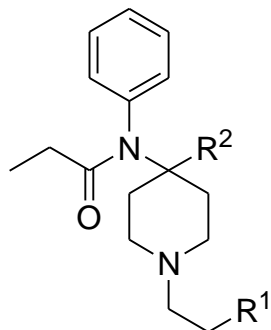
- terciární atom dusíku
- kvartérní atom uhlíku (tzv. centrální), na který je vázán fenyl nebo isosterní skupina
- vzdálenost terciárního dusíku od centrálního uhlíkového atomu je dána řetězcem tvořeným dvěma atomy uhlíku.

Poznámka:

Zobrazené struktury pouze naznačují strukturní souvislost s morfinem. Benzomorfaný (syntetická anodyna) vznikají jako směs stereoisomerů. Konformace pethidinu s fenylem v axiální poloze je málo pravděpodobná.

8. Analgetika (12)

Opioidní analgetika 4-anilidopiperidinového typu

Např.

fentanyl
remifentanyl

R¹

Ph

COOMe

R²

H

COOMe

Vysoká účinnost (např. fentanyl je cca 80krát účinnější než morfin), rychlý nástup a rychlé odeznění účinku.

Použití:

v kombinaci s neuroleptiky butyrofenonového typu k **neuroleptanalgézi**:

- stav analgésie
- uklidnění
- snížená motorická aktivita
- potlačením pocitu strachu.

Neuroleptanalgie je alternativou k celkové anestézii při krátkých a ambulantních chirurgických zákrocích. Nezatěžuje srdce a oběhový systém, a proto je vhodná u starších pacientů a pacientů s kardiovaskulárními chorobami.